TİDSAD
Türk & İslam Dünyası Sosyal Araştırmalar Dergisi
The Journal of Turk & Islam World Social Studies

Yıl: 4, Sayı: 10, Mart 2017, s. 173-182

**Tolga KABAŞ**[1]

# TÜRK TOPLUMUNDA AHLAK BUNALIMI VE ÇÖZÜM YOLLARI

## Özet

İktisat sosyolojisine göre piyasa sistemi toplumdan ayrı bir sistem değildir, toplumun bir parçası olarak kabul edilmelidir İktisat sosyolojisine göre ekonomiler sınıf yapısı, kültür, kurumlar, tarih, siyaset gibi sosyal faktörlerin içerisinde gömülüdür. Dolayısıyla, bu faktörler yokmuş gibi iktisadi analizler yapılamaz. Ancak, Neoklasik ekonomi teorisi sosyal ilişkiler ve sosyal faktörlerin piyasaların sağlıklı işlemesini ve piyasaların optimal sonuçlarını bozduğunu kabul eder. 1980'lerden beri Newtoncu olan Neoklasik model Türkiye'yi etkisi altına almıştır. Özelleştirmeler, bütçe kesintileri, sermaye piyasalarının açılması, devlet müdahalesinin azaltılması gibi reformlar Türkiye'de uygulanmıştır. Türkiye ekonomisi sosyal olarak gömülü bir ekonomidir. Aynı zamanda Türk toplumu hala organik bir toplumdur. Ancak Türk toplumunda bir ahlak bunalımı yaşanmakta, toplumumuzda aile ilişkileri, gelenekler, Anadolu değerleri hızlı bir şekilde çözülmeye devam etmektedir. Bu bağlamda çalışmada Batılı kaynaklardan alınan Neoklasik ekonomi teorisinin ve evrensel ahlak paradigmasının toplumumuzda bir ahlak bunalımına yol açtığına değinilerek, ahlak bunalımından kurtulmanın çözüm yolları üzerinde durulmaktadır.

**Anahtar Kelimler:** İktisat Sosyolojisi, Kültür, Normlar, Sabri Ülgener

# MORAL CRISIS IN TURKISH SOCIETY AND ITS SOLUTION WAYS

## Abtsract

According to the approach of economic sociology market system is not a seperate system from society, it should be accepted as a part of society. According to the economic sociology economies are embedded in social factors like class structure, culture, institutions, history, politics etc. Therefore, economic analyses

[1] Yrd.Doç.Dr., Çukurova Üniversitesi İktisadi Gelişme ve Uluslararası **İİBF, İktisat Bölümü**,., tkabas@cu.edu.tr

should include those social factors. However, Neoclassical theory assumes that social relations and social factors impede the functioning of market economy and disrupt the optimal solutions of the market system. Since 1980s the Newtonian Neoclassical model influences Turkish economy heavily. Reforms like privatizations, budget cuts, opening of capital markets, reduction of government intervention are realized in Turkish economy. Turkish economy is a highly socially embedded economy. Besides, Turkish society is stil an organic society. However, in Turkish society there is a moral crisis, families, traditions, Anatolian values are continuosly being eroded. In this study, there will be explanations about how Neoclassical economic theory and universal ethics which are imported from Western world cause a moral crisis in Turkish society. Besides, at the end of the study there are some solutions to prevent this moral crisis.

**Key Terms:** Economic Sociology, Culture, Norms, Sabri Ülgener

## GİRİŞ

19. yüzyılın sonlarına doğru Neoklasik iktisat düşüncesi okulunun karşısında Almanya merkezli Alman Tarihçi Okulu bulunmaktaydı. Alman Tarihçi Okulu iktisadın araştırma alanında tarih, kurumlar, kültür gibi sosyal faktörlerin de olması gerektiğini ileri sürüyordu. Alman Tarihçi Okuluna göre ekonomi bilimindeki ilkeler her ülke için farklı tarihsel koşullardan kaynaklanmaktaydı.Alman Tarihçi Okulunun tarihsel olmasının yanı sıra en belirgin özelliklerinden birisi de etik bir yaklaşım olmasıdır. Alman Tarihçi Okuluna göre insan davranışının çıkar düşüncesinden başka kaynakları bulunur. Bu kaynaklar arasında ahlak, yasalar ve gelenekler gibi normlar bulunur. Değerler yani normlar, yasalar, ahlak ve gelenekler şeklinde kurumlar içerisinde gömülüdür. İnsan kültürünün temel özelliği dini ve ahlaki bir sistem olmasıdır. Ekonomi de insan kültürünün, yani sosyal yapının bir parçasıdır.



İktisat sosyolojisi adı altında bir alt disiplinin ortaya çıkması 19. yüzyılın sonlarına doğru olmuştur. Dolayısıyla, 19. yüzyılın sonlarında ortaya çıkan iktisat sosyolojisinin asıl kaynağı Alman Tarihçi Okuludur, iktisat sosyolojisinin asıl görevi de Neoklasik teorinin araştırma alanına alınmayan kurumların analizini yaparak sosyo-kültürel gelişmeyi açıklamaktır. Çünkü, Neoklasik teori yalnızca iktisadi alanları araştırmaktadır, kurumlar ise iktisadi olmayan alanlar içerisindedir. Neoklasik teorinin kurmuş olduğu izole dünyada kurumlar ve kültür gibi sosyal faktörlerin yeri yoktur. Neoklasik teori iktisadi davranışın sosyal kaynaklarını ihmal etmektedir. Neoklasik ekonomi teorisinin hayali insanı, homo economicus, çok hızlı çalışan bir hesap makinesi gibi fayda ve maliyetleri hesaplamaktadır. Doğa bilimlerinin etkisi sonucunda Neoklasik ekonomi teorisi tarafından insan davranışının bu şekilde modellenmesi alışkanlıklar, gelenekler, ahlak kuralları gibi normların ihmal edilmesine yol açmaktadır. Ancak, sosyal bilim dallarında bu yaklaşımın uygulanması insanın ahlak boyutunun ve ruhunun yok sayılması anlamına gelmektedir. Aynı zamanda, bu unsurları besleyen dini ve geleneksel değerlerin ihmal edilmesine yol açmaktadır. Batıda benimsenen ve evrensel hale ulaşan bu metodlarla, manevi unsurların soyutlanarak toplumların incelenmesi insanlar arasında zihni kırılmalara neden olmaktadır.

Sabri Ülgener Weber'in yazmış olduğu eserler ışığında, Osmanlı iktisat tarihinden hareketle ekonomi ile İslamiyet arasında sağlıklı köprüler kurmaya çalışmıştır. Weberyen olan Sabri Ülgener Türkiye'de iktisat sosyolojisinin en iyi eserlerini yapmıştır. Ülgener tüm

boyutlarıyla insan gerçeğini kullanmayan ithal modellerle sağlıklı ve kalıcı bir kalkınmanın mümkün olmadığını ileri sürmüştür. Milli ve manevi değer sistemimizi esas alan, ancak bu değerlerimizi günün ve çağın ihtiyaçlarına göre yorumlayan çözümlerin tek çıkış yolu olduğunu savunmuştur. Ülgener'e göre insanımızı soyutlaştıran değil, milli manevi değer sistemi içinde somutlaştıran modeller daha gerçekçi ve sağlıklı olacaktır. Sabri Ülgener bir Türk iktisatçısı olarak daha çok milli ve yerli çözümlerden yana olmuştur.

Tanzimattan beri uygulanan Batılılaşma hareketleri ve reformlar ile Türk toplumunda derin bir kültürel değişim yaşanmıştır. Bu süreçte geleneksel ahlakın temelini oluşturan İslam kültürü terk edilerek laik Batı kültürü resmen benimsenmiş ve topluma da benimsetilmeye çalışılmıştır. Batı kültürü olarak sunulan "yeni kültür" ile yerli ahlak sistemi arasında sağlıklı bir ilişki günümüze kadar hala kurulamamıştır.Batılılaşma hareketleri sonucunda normlar İslami söylem ile yeniden üretilmemiş, bunun yerine yeni normlar Batılı kaynaklardan çevrilmiş ve adapte edilmiştir. Yani, yerli bir ahlak sistemi gelişmeden, evrensel ahlak kodları adapte edilmeye çalışılmıştır. Bu gelişmeler sonucunda toplumumuzda bir ahlak bunalımı ortaya çıkmıştır.

İktisat sosyolojisine göre ekonomiler sınıf yapısı, kültür, kurumlar, tarih, siyaset gibi sosyal faktörlerin içerisinde gömülüdür. Dolayısıyla, bu faktörler yokmuş gibi iktisadi analizler yapılamaz. 1980'lerden beri Newtoncu olan Neoklasik model tüm dünyayı etkisi altına almıştır. Özelleştirmeler, bütçe kesintileri, sermaye piyasalarının açılması, devlet müdahalesinin azaltılması gibi reformlar tüm dünyaya önerilmiştir. Türkiye'de bu reformları uygulayan ülkeler arasındadır. Türkiye ekonomisi sosyal olarak gömülü bir ekonomidir. Aynı zamanda Türk toplumu hala organik bir toplumdur. Ancak Türk toplumunda bir ahlak bunalımı yaşanmakta, toplumumuzda aile ilişkileri, gelenekler, Anadolu değerleri hızlı bir şekilde çözülmeye devam etmektedir. Bu bağlamda çalışmada Batılı kaynaklardan alınan Neoklasik ekonomi teorisinin ve evrensel ahlak paradigmasının toplumumuzda bir ahlak bunalımına yol açtığına değinilerek, ahlak bunalımından kurtulmanın çözüm yolları üzerinde durulmaktadır.



**İktisat Sosyolojisinin Doğuşu**

19. yüzyılın sonlarına doğru Neoklasik iktisat düşüncesi okulunun karşısında Almanya merkezli Alman Tarihçi Okulu bulunmaktaydı. Alman Tarihçi Okulunun en önemli üyeleri arasında List, Schmoller, Sombart ve Weber gibi isimler bulunmaktaydı. Alman Tarihçi Okulu üyeleri iktisadın araştırma alanında tarih, kurumlar, kültür gibi sosyal faktörlerin de olması gerektiğini ileri sürüyorlardı. Alman Tarihçi Okulu üyeleri Neoklasik iktisatçılara karşı evrensel olarak geçerli sosyal kanunların olamayacağı düşüncesini savunuyorlardı. Alman Tarihçi Okuluna göre ekonomi bilimindeki ilkeler her ülke için farklı tarihsel koşullardan kaynaklanmaktaydı. Alman Tarihçi Okulunun kökleri Alman Romantizm, İdealizm ve Milliyetçilik düşüncelerinde bulunmaktadır. İngiltere merkezli Klasik ve Neoklasik iktisat düşüncesi okulları ise Rasyonalizmin ve Aydınlanmanın ürünüdür(Shionoya,2005:1).

Alman Tarihçi Okulunun tarihsel olmasının yanı sıra en belirgin özelliklerinden birisi de etik bir yaklaşım olmasıdır. Alman Tarihçi Okuluna göre insan davranışının çıkar düşüncesinden başka kaynakları bulunur. Bu kaynaklar arasında ahlak, yasalar ve gelenekler gibi normlar bulunur. Schmoller'e göre değerler yani normlar, yasalar, ahlak ve gelenekler şeklinde kurumlar içerisinde gömülüdür. Schmoller'e göre insan kültürünün temel özelliği dini ve ahlaki bir sistem olmasıdır. Ekonomi de insan kültürünün, yani sosyal yapının bir parçasıdır.

Ona göre iktisadi hayat üç normun tarihsel gelişmesi incelenmeden anlaşılamaz. Bu üç norm: 1) Gelenekler 2) Yasalar 3) Ahlak kurallarıdır(Shionoya,2005:15).

Schumpeter Alman Tarihçi Okulunun en temel altı görüşünü şöyle özetlemiştir: 1) Sosyal hayatın birliğine veya bütünlüğüne duyulan inanç. Sosyal hayatın parçaları arasında bölünemez ilişkilerin bulunması 2) Gelişmeye duyulan ilgi 3) Organik ve holistik bir dünya görüşü 4) İnsan davranışı motiflerinin çokluğunun kabul edilmesi 5) Olayların genel doğasından ziyade bireysel ilişkilere duyulan ilgi 6) Tarihsel göreceliliğin kabul edilmesi (Shionoya, 1997:202).

19. yüzyılın sonlarında Alman Tarihçi Okulu karşısında yöntem savaşını kazanan Neoklasik iktisat düşüncesi ekonomi bilimini kontrolü altına aldı. Yöntem savaşını kazanan Neoklasik iktisatçılar tarih, kurumlar, kültür gibi sosyal faktörleri ekonomi biliminin araştırma alanından çıkardılar. Böylece, ekonomi bilimi ile sosyoloji ayrılmış oldu. Günümüze kadar olan süreçte ekonomi bilimini Neoklasik iktisatçıların kurduğu gelenek yönlendirmekte ve kontrol etmektedir. Günümüzde ekonomi bilimi bu geleneğe bağlı olarak gelişmesini sürdürmektedir. Böylece, iktisatçılar piyasa yapıları, fiyatların belirlenmesi, bölüşüm, para gibi iktisadi sorunların çalışılmasında bir tekel konumuna ulaştılar(Swedberg ve Granovetter,2001:1-4).

İktisat sosyolojisi adı altında bir alt disiplinin ortaya çıkması 19. yüzyılın sonlarına doğru olmuştur. 19. yüzyılın sonlarına doğru sosyal bilimler ilk defa üniversitelerin bünyesinde formal bilimler olarak kurumsallaşmaya başlamıştı. Bu yıllarda yeni kurumsallaşmaya başlamış sosyal bilimlerin araştırma alanları netleşirken, kendi aralarındaki ana sınırlar da belirlenmekteydi. Bu yıllarda, Weber, Simmel, Durkheim, Marx ve Veblen gibi Almanların çoğunlukta olduğu araştırmacılar eski iktisat sosyolojisinin en iyi eserlerini yapmaktaydılar. Aynı zamanda bu kişiler iktisat sosyolojisinin araştırma alanının ve yaklaşımının belirlenmesinde çok etkiliydiler. Dolayısıyla, 19. yüzyılın sonlarında ortaya çıkan iktisat sosyolojisinin asıl kaynağı Alman Tarihçi Okuluydu, iktisat sosyolojisinin asıl görevi de Neoklasik teorinin araştırma alanına alınmayan kurumların analizini yaparak sosyo-kültürel gelişmeyi açıklamaktı. Çünkü, Neoklasik teori yalnızca iktisadi alanları araştırmaktaydı, kurumlar ise iktisadi olmayan alanlar içerisindeydi. Bireylerin iktisadi davranışlarını düzenleyen kurumsal çerçevenin analizi Neoklasik teori tarafından ihmal edilmekteydi. Dolayısıyla, iktisat sosyolojisinin görevi bir ekonominin kurumsal çerçevesini incelemekti(Convert ve Heilbron, 2007:32; Shionoya,1997:50).



1980'lerden itibaren iktisat sosyolojisi yeniden yükselişe geçti. 1980'lerden sonra ortaya çıkan iktisat sosyolojisinin yeni versiyonunda araştırmacılar iktisadın asıl araştırma alanlarında da çalışmalar yapmaya başladılar. İktisat sosyolojisi yaklaşımına göre ekonomiler, yani piyasalar sosyal bir dünyanın parçasıdır, bu yüzden ekonomik analizlere sosyal yapıların ilave edilmesi gerekmektedir. Çünkü, iktisat sosyolojisine göre iktisadi davranış her zaman sosyal yapı içerisinde gömülüdür. Başka bir ifadeyle, piyasalar kültür, sınıf yapısı, güç, siyaset ve kurumlar gibi sosyal faktörlerin içerisinde gömülüdür, bu faktörler iktisadi aktörlerin piyasadaki davranışlarını etkiler. Dolayısıyla, iktisat sosyolojisine göre piyasa sistemi toplumdan ayrı bir sistem değildir, toplumun bir parçası olarak kabul edilmelidir(Swedberg,1991:90-91; Hass,2007:8).

**Neoklasik İktisat Düşüncesinin Kültürel Yaklaşımla İlişkisi**

Avrupa'da Aydınlanma hareketleri doğa bilimlerindeki gelişmeler sonucunda ortaya çıkmıştır. Aydınlanma ile Natüralizm eşanlamlı olarak kabul edilmektedir. Natüralizm görüşünün gelişmesiyle birlikte dinin yerini doğa almıştır. Böylece, toplum içerisinde metafizik güçler ihmal edilmeye başlanmıştır(Jackson,2009:5). Ancak, zaman içerisinde Aydınlanma düşüncesini eleştirenler artmaya başlamıştır. Aydınlanmayı eleştirenlere göre rasyonalizm ve ampirizm doğa olaylarının açıklanmasında çok başarılı olurken, insan doğasının açıklanması için yeterli araçlar değildir. Günümüzde bir çok araştırmacı rasyonalizm ve ampirizmin yerine yorumsalcı yöntemin kullanılmasını savunmaktadır(Jackson,2009:10).

Ekonomi bilimi 18. yüzyılda Avrupa'da ortaya çıkmıştır. Bu dönemde Avrupa'da Aydınlanma hareketlerinin ilk aşamaları bitmiş, sonraki aşamaları gerçekleşmekteydi. Aynı zamanda bu yıllarda kapitalist ilişkilerin yeni yeni kurulduğu ve sanayi devriminin ilk aşamalarının gerçekleştiği görülmekteydi. İktisat düşüncesi bu akademik iklimin ve ekonomik koşulların içinde Aydınlanma düşüncesinin metodlarıyla gelişmekteydi. İlk iktisatçılar kendilerini doğa bilimciler ile özdeş tutmak için çok sabırsızdılar. Bu öncü iktisatçılar Aydınlanma düşüncesi ile çok yakın kişisel ve entellektüel ilişki içerisindeydiler. Bu gelişmelerin sonucunda, 19. yüzyıl içerisinde ekonomi bilimi ile kültür arasındaki mesafe gittikçe artmaya başladı. Hatta, Neoklasik iktisatçıların faydacı bireyciliği benimsemeleriyle ekonomi bilimi ile kültür arasındaki mesafe daha da açılmaya başladı(Jackson,2009:13-14).

Fizyokratlardan Smith, Ricardo ve Malthus gibi İngiliz Klasik iktisatçılara kadar bütün öncü iktisatçılar rasyonalist ve ampirist yöntemleri benimsemekteydiler. Öncü iktisatçılar bilimsel ilerlerleme düşüncesini ve Aydınlanma düşüncelerini topluma yaymayı amaçlıyorlardı. Dolayısıyla, sosyal bilimci olmalarına rağmen doğa bilimcileri gibi ahistorik bir tavır takındılar. Böylece, tüm zaman dilimlerinde ve her coğrafyada geçerli sosyal ilkeler ve yasalar bulmayı hedefliyorlardı. Böylece doğa bilimcilerinin göstermiş olduğu başarılara ulaşabilmeyi amaçlıyorlardı. David Ricardo'dan sonra gelen iktisatçılar doğa bilimlerdeki teorik modelleri kopyalamaya başladılar. Ekonomi bilimi ile tarihsel ve kültürel yaklaşımlar arasındaki mesafe daha da açılmaya başladı(Jackson,2009:27).



Neoklasik teorinin kurmuş olduğu izole dünyada kültür gibi sosyal faktörlerin yeri yoktu. Neoklasik teori iktisadi davranışın sosyal kaynaklarını ihmal etmekteydi. Neoklasik ekonomi teorisinin hayali insanı, homo economicus, çok hızlı çalışan bir hesap makinesi gibi fayda ve maliyetleri hesaplamaktaydı. Doğa bilimlerinin etkisi sonucunda insan davranışının bu şekilde modellenmesi alışkanlıklar, gelenekler, ahlak kuralları gibi normların ihmal edilmesine yol açıyordu. Ancak, sosyal bilim dallarında bu yaklaşımın uygulanması insanın ahlak boyutunun ve ruhunun yok sayılması anlamına gelmekteydi. Aynı zamanda, bu unsurları besleyen dini ve geleneksel değerlerin ihmal edilmesine yol açmaktaydı. Batıda benimsenen ve evrensel hale ulaşan bu metodlarla, manevi unsurların soyutlanarak toplumların incelenmesi insanlar arasında zihni kırılmalara neden olmaktaydı(Jackson,2009:52).

Ekonomi biliminin temel paradigması olan Neoklasik teoride piyasaların bu kadar önemli olmasının nedeni insanlık tarihinde kapladığı dönemin uzunluğu-kısalığıyla ilişkili değildir. Yaklaşık 250 yıl önce ekonomi biliminin kurucu babası olan Adam Smith bir toplumun bireylerine tüm piyasalara katılma ve faaliyette bulunma özgürlüğü verildiğinde, bu toplumun diğer toplumlara göre çok daha büyük servet ve zenginlik edineceğini ileri sürmüştür. Eğer bir

toplumda servet ve zenginlik edinmek en önemli bir amaç haline gelirse, bu amaca ulaşılması için toplumun piyasa toplumuna dönüşmesi gerekir. Dolayısıyla, bu durum Klasik ve Neoklasik teorilerde piyasaların bu kadar önemli yere sahip olmasının sebebini oluşturur. Piyasa toplumlarında bireyler piyasalar ve özel mülkiyet sayesinde maksimum servete ve zenginliğe ulaşırlar. Piyasalar sağlıklı bir şekilde işlerse toplum kaynaklarını verimli olarak kullanmış olur. Böylece, sınırlı kaynaklarla maksimum üretim ve istihdam gerçekleşmiş olur(Wolff ve Resnick,1987:47-48). Dolayısıyla, Neoklasik teorinin piyasalarla ilişkisi çok fazlayken sosyal yapılarla veya kültürle ilişkisi çok azdır. Hatta, Neoklasik iktisatçılar sosyal ilişkiler ve sosyal faktörlerin piyasaların sağlıklı işlemesini ve piyasaların optimal sonuçlarını bozduğunu kabul ederler(Jackson,2009:129).

**Türkiye'nin Weber'i Olarak Bilinen Sabri Ülgener'in Görüşleri**

Max Weber eski iktisat sosyolojisinin en iyi eserlerini yapmıştır. Günümüzde Weber daha çok Avrupa'da kapitalizmin doğuşunu açıklarken kullandığı "Protestan Ahlakı" kavramıyla tanınmaktadır. Weber, kapitalizmin Avrupa'da "Protestan Ahlakı" ve dini değerlerinden doğduğunu savunmuştur. Aslında Avrupa'da sanayi devrimini gerçekleştiren, feodalizmden daha rasyonel bir sistem olan kapitalizmi kuran orta sınıflar veya burjuvalar Protestan mezheplerine mensup kişilerdir(Hass,2007:5).

Weber'e göre Protestanların bakış açısı Katolik Hristiyanların bakış açısından daha dünyevi ve rasyoneldir. Protestanların inanç sistemine göre bir girişimci işinde çok çalışmalı ve kendini kanıtlamalıdır. Oldukça rasyonel olan bu inanç sistemine göre Tanrı birisine yasal yollardan daha çok kazanabileceği bir yolu gösteriyorsa ve o kişi daha az kazanç getiren bir yol seçiyorsa, Tanrı'nın emirlerine karşı gelmiş olur. Bu rasyonel inanç sistemine göre girişimci çok çalışmalı, mütevazi yaşamalı, kazancını tasarruf etmeli ve tekrar işine yatırmalıdır. Protestanlara göre Tanrı bu şekilde davrananları yalnız bırakmayacaktır ve Cennetine alacaktır. Bu inanç sistemi sayesinde yasal yollardan kazanılan malların ve zenginliğin günah olmadığı, aynı zaman da Tanrı'nın da bir isteği olduğu tüm Avrupa'da yaygınlaşmıştır. Ayrıca, Protestanların Avrupa'da toplam nüfusa oranla sermayeden daha büyük pay almaları, büyük sanayi ve ticari işletmelerinin sahibi/yöneticisi olmaları veya çok başarılı iş adamları olması bu inanç sisteminin tüm dünyaya yayılmasını sağlamıştır. Çağdaş kapitalizmin en önemli ahlaki temellerini ve ruhunu oluşturan bu rasyonel iş ahlakı önce Avrupa'ya sonra tüm dünyaya yayılmış, Avrupa'da sanayi ve ticaretin büyümesini sağlayan önemli bir faktör olmuştur(Weber,2014:242-244).



Türkiye'nin Max Weber'i olarak bilinen Sabri Ülgener Osmanlı toplumunun iktisadi zihniyetini açıklayabilmek için önemli çalışmalar yapmıştır. Ülgener Weber'in yazmış olduğu eserler ışığında, Osmanlı iktisat tarihinden hareketle ekonomi ile İslamiyet arasında sağlıklı köprüler kurmaya çalışmıştır(Sayar,1998:19-21). Sabri Ülgener eserlerinde bir Osmanlı mirası olan toplumsal durağanlığın köklerini yani, sanayileşememe olgusunu sağlıklı bir metodla ortaya koymuştur. Ülgener'e göre yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti Devletinin bu toplumsal durağanlıktan ve irrasyonellik batağından çıkarılması, rasyonellik eksenine oturtulması gerekmektedir(Sayar,1998:93-94).

Sabri Ülgener'e göre Doğu toplumlarının geri kalmasında en önemli faktör insan kaynağının davranış, tutum ve zihniyetidir. Ülgener'e göre iktisadi analizlere insandan başlayarak girmek gerekir. Ekonomik gelişmeyi sadece ekonomik göstergelerle incelemek mümkün değildir, gelişmeyi engelleyen ne doğal kaynaklar eksikliği ne de sermaye kıtlığıdır, asıl neden insan faktöründeki yetersizliklerdir. Ülgener'e göre sermayeyi yaratan ve kullanan

unsurun insan olduğu göz önünde bulundurulduğunda, ilk önce kendi insanımızı kalkınmaya inandırmak ve yönlendirmek gerekmektedir. Bu yapıldığı takdirde daha fazla yol katetmek mümkündür(Ertüzün,2011:290 ; Köksal,2011:297-298).

Sabri Ülgener'e göre iktisadi olarak geri kalmışlığı yalnızca maddi araçların yetersizliği ile açıklamak çok doğru değildir. Aynı zamanda, toplumun iktisadi olarak geri kalmışlığını yalnızca manevi açıklamalara dayandırmakta yanlış bir yaklaşım olmaktadır. Dolayısıyla, toplumun iktisadi olarak geçirdiği değişikliklerin açıklanması için maddeci yaklaşımın yanı sıra manevi yaklaşımlar da benimsenmelidir. Ülgener tüm boyutlarıyla insan gerçeğini kullanmayan ithal modellerle sağlıklı ve kalıcı bir kalkınmanın mümkün olmadığını ileri sürmektedir. Milli ve manevi değer sistemimizi esas alan, ancak bu değerlerimizi günün ve çağın ihtiyaçlarına göre yorumlayan çözümlerin tek çıkış yolu olduğunu savunmaktadır. Ülgener'e göre insanımızı soyutlaştıran değil, milli manevi değer sistemi içinde somutlaştıran modeller daha gerçekçi ve sağlıklı olacaktır(Ertüzün,2011:293-294;Köksal,2011:297-298).

Sabri Ülgener bir Türk iktisatçısı olarak daha çok milli ve yerli çözümlerden yana olmuştur. Kendi insanımızdan, yerli kültürümüz ve değerlerimizden hareket eden ve geniş kesimler tarafından desteklenen çözümlerin daha kalıcı olduğunu savunmuştur. Ayrıca, ona göre kalkınma sürecinde ekonomi ve insan/toplum bütünleşmelidir. Bu bütünleşme ancak ülkemiz insanına ve toplumuna uygun bir model içinde sağlanabilir. Sabri Ülgener'e göre her ülke kendi çıkış yolunu, kendi şartları içinde kendisinin bulması en doğru yoldur(Ertüzün,2011:294-295).

**Toplumumuzda Ahlak Bunalımının Ortaya Çıkışı**

Recep Şentürk'e göre Türk toplumun günümüzdeki en temel meselesi ekonomik krizler, işsizlik, enflasyon gibi sorunlar değil, ahlak bunalımıdır. Ahlak bunalımımızın temelinde ise kültürel bunalım ve Batı'ya entellektüel bağımlılık yatmaktadır. Tanzimattan beri uygulanan Batılılaşma hareketleri ve reformlar ile Türk toplumunda derin bir kültürel değişim yaşanmıştır. Bu süreçte geleneksel ahlakın temelini oluşturan İslam kültürü terk edilerek Batı kültürü resmen benimsenmiş ve topluma da benimsetilmeye çalışılmıştır. Batı kültürü olarak sunulan "yeni kültür" ile yerli ahlak sistemi arasındaki ilişki günümüze kadar hala kurulamamıştır (Şentürk,2009:71).



Şentürk'e göre Fıkıh ve Tasavvufa dayalı geleneksel ahlak anlayışının yerine sosyolojiye ve modern iktisat düşüncesine dayalı laik ahlak anlayışı bir alternatif olarak sunulmaya çalışılmıştır. Türk toplumunda iyi ve doğrunun ne olduğu bir anda tartışmalı hale gelmiş ve normlar hakkındaki toplumsal mutabakat kaybolmuştur. Ahlaki normların kaynağını Batı olarak görmek, kendi normlarımızı kendimizin üretememesi sonucunu doğurmuştur. Günümüz Türk toplumunda Batı'dan ithal edilen ve tercüme edilen normlar, yerli ve geleneksel normlarla rekabet ve çatışma halindedir. Geleneksel normlar genellikle alt sınıflar tarafından benimsenirken, modern ve Batılı normlar üst sınıflar tarafından benimsenmiştir (Şentürk,2009:72).

Toplumumuzda benimsenen laik ahlak daha çok Batı'dan yapılan tercümelere dayanmaktadır. Ancak, toplumumuzun üretmediği normlara toplumun bireyleri neden uymalıdır. Sosyolojinin kurucularından olan Durkheim din sosyolojisinin ve iktisat sosyolojisinin en iyi eserlerini yapmıştır. Durkheim ahlakın sosyologlar tarafından inşa edilebilecek bir şey olmadığına inanmıştır. Ona göre ahlak toplum mühendisliği yoluyla kurulamaz. Ayrıca, Durkheim'a göre bilim dinin yerini alamaz, çünkü farklı fonksiyonlara

sahiptirler. Dinin toplumu bir arada tutma gibi bir fonksiyonu bulunur. Bilim ise bu fonksiyonu yerine getiremez. Dolayısıyla, Durkheim dinin yerine bilimi din olarak ikame etmeye çalışmamış, bu projeye uzak durmuştur(Şentürk,2009:74).

Modern Müslüman aydınlar dünyaya ve özelde kendi toplumlarına İslami perspektiften ahlak anlayışının net bir şekilde temellendirmesini yapamamışlardır. Müslüman aydınlardan beklenen inkılapçı veya geleneksel yeni normlar üretmek ya da eski normları ıslah etmektir, yani yerli bir ahlak sistemi geliştirmektir. Halbuki Batılılaşma hareketleri sonucunda normlar İslami söylem ile yeniden üretilmemiş, bunun yerine normlar Batılı kaynaklardan çevrilmiş ve adapte edilmiştir. Yani, yerli bir ahlak sistemi gelişmeden, evrensel ahlak kodları adapte edilmeye çalışılmıştır. Batıya entelektüel bağımlılık Müslüman aydınları geleneksel ahlak normlarını desteklemeleri veya yeniden üretmeleri noktasında felce uğratmıştır. Batılı kaynaklardan alınan evrensel ahlak paradigması ve normları toplumumuzda bir ahlak bunalımına yol açmaktadır(Şentürk,2009:80).

## SONUÇ ve ÖNERİLER

Japonya'da Tetsuro Watsuji (1889-1960) yerlilik ile evrensellik arasındaki ikilemden ortaya çıkan *Japon Problemini* çözen kişi olarak bilinmektedir. Watsuji Japon Problemini çözerken Japonya'nın yerli kültürel iş ve ticaret ahlakıyla evrensel ahlak arasında uzlaşma sağlayan bir yaklaşım geliştirmiştir. Watsuji geliştirdiği yaklaşımla Neoklasik teoriyi Japonya'nın yerel kültürüyle uyumlu hale getirmeye çalışmıştır. Watsuji modern iktisat düşüncesinin iktisadi olayları yalnızca kar maksimizasyonu, fayda, kar-maliyet hesaplaması gibi araçlar kullanarak incelenmesini kabul etmemekteydi. Bu yaklaşımı Batı ideolojisinin bir önyargısı olarak görmekteydi. Ona göre Neoklasik ekonomi teorisi iktisadi problemlerin çözümlerini atomistik, hedonistik ve egoist bir hayali karakter olan homo-economicus ile çözmeye çalışmaktaydı(Yamawaki,1993:134-135).



Watsuji'ye göre kültürel milliyetçilik oldukça önemlidir. Çünkü, ona göre bir ülkenin bütünlüğünü sağlayan en önemli faktör kültürel bütünlüktür. Bu yüzden, bir ülkede evrensel ahlak sisteminin benimsenmesinden önce kültürün içinde gömülü olan yerli ahlak sisteminin ve yerli normların geliştirilmesi gerekir. Watsuji'ye göre yerli ahlak ve normlar olmadan evrensel ahlakın benimsenmesi büyük yanlışlara yol açmaktadır. Watsuji yaptığı çalışmalarla yerli ahlak sisteminin gelişmesi için çalışmıştır. Ona göre bir ülkede yerli ahlak sistemi olmadan, evrensel ahlakın gelişmesi mümkün değildir. Watsuji yerli ahlak ile evrensel ahlak sistemleri birbirinin tamamlayıcısıdır(Yamawaki,1993:136-137).

Sabri Ülgener gibi düşünen Orhan Türkdoğan'a göre de Türk iktisat sistemine manevi değer kazandırma felsefesi (Püritan İslam Ahlakı) gündeme gelmelidir. Çünkü, ülkemizde işletme kültürü ve ekonomik yapısına İslam etiği değerlerimizi kazandırmadığımız sürece, haksız kazanç sağlama, aşırı kâr ve tasarrufa dayanmayan aşırı tüketimin önüne geçilemez. Ayrıca, Püritan İslam Ahlakı toplumumuzda, sadakat duygusunu, dayanışma, iş yerine bağlılık, nimete küfretmemek, tasarruf inancı, gazilik, şehitlik ve devlete olan saygı gibi sayılamayacak ölçüde değerlerimizin kaynağını oluşturmaktadır(Türkdoğan, 2004:671; Türkdoğan,2005: 55)

1980'den sonra ekonominin dışa açılmasıyla Anadolu'daki küçük ve orta ölçekli işletmeler (KOBİ) gelişme ve büyüme imkânına kavuşmuştur. Türkiye'deki KOBİ'lerin yükselişi, ileri teknolojiye dayalı üretim ve ihracat yapabilmeleri Anadolu'daki kentlerin profilini değiştirmiş ve yeni orta sınıfların doğmasına yol açmıştır. Hızla gelişen Türk KOBİ

girişimcileri Ülgener'in iki peronlu ilişkisinde olduğu gibi insan-madde ve insan-mana ilişkisine dayalı daha dengeli bir değer sistemine sahiptirler. Bu değer sistemi sayesinde KOBİ'ler daha dengeli bir işçi-işveren ilişkisiyle yönetilmekte ve hızla gelişmektedirler. Müslüman iş adamlarının sahip olduğu bu işletmeler yerel kültürel özelliklerini başarılı bir şekilde Batılı iş kültürü veya normlarıyla sentez etmeyi de başarabilmişlerdir. Bu sentez sonucunda Türk KOBİ'leri daha rekabetçi olmakta ve hızla gelişmektedirler.

Bu konuda araştırmalar yapan Herrmann-Pillath (2007) çalışmasında Adam Smith'in iktisat düşüncesi ile Konfüçyusçu inanç sistemi arasındaki ortak noktaları göstermeye çalışmıştır. Araştırmacı, Çin'in kurumsal yapısında ve etik çerçevesinde Batı ile Doğunun birleştiğini yaptığı çalışmada belirtmektedir. Çin'de Adam Smith'in iktisat düşüncesi ile Konfüçyusçu inanç sistemi başarılı bir şekilde birleştirilmiş ve bu dönüşüme *Beijing Konsensusu* adı verilmiştir. Çinli aydınlara göre bu Konfüçyüscü geleneklerin günümüzde yeniden canlandırılmasıdır (Herrmann-Pillath, 2007: 20). Bu bağlamda, Türkiye'de modern iktisat düşüncesiyle İslam ahlakının birleştirilmesinin daha zengin ve sağlıklı bir toplum oluşturacağı düşünülmektedir.

## KAYNAKLAR

CONVERT, Bernard ve Heilbron, Johan (2007), "Where did the New Economic Sociology Come From?", Theory and Society, Vol. 36, No.1, s. 31-54.

ERTÜZÜN, Tevfik (2011): "Prof. Ülgener'in İktisadi Kalkınma Yaklaşımı", edi. Sabri Fehmi Ülgener: Küreselleşme ve Zihniyet Dünyamız [Editör: Murat Yılmaz], Kültür ve Turizm Bakanlığı, s. 283-295.

HASS, Jeff (2007): Economic Sociology: An Introduction, Routledge.

HERMANN-PILLATH, Carsten (2007): "Adam Smith and Confucius: Towards a Transcultural Foundation of Institutions", Fudan Journal of the Humanities and Social Sciences, Vol. 3, No. 3, s. 91-126

JACKSON, William A. (2009): Economics, Culture and Social Theory, Edward Elgar.

KÖKSAL, İsmail (2011): "İktisat Zihniyeti", edi. Sabri Fehmi Ülgener: Küreselleşme ve Zihniyet Dünyamız [Editör: Murat Yılmaz], Kültür ve Turizm Bakanlığı

SAYAR, Ahmet Güner (1998): Bir İktisatçının Entellektüel Portresi: Sabri F. Ülgener, Eren Yayıncılık

SHİONOYA, Yuichi (1997): Schumpeter and the Idea of Social Science, Cambridge University Press.

SHİONOYA, Yuichi (2005): The Soul of the German Historical School: Methological Essays on Schmoller, Weber and Schumpeter, Springer.

SWEDBERG, Richard (1991): "Major Traditions of Economic Sociology", Annual Review of Sociology, vol. 17, s.251-276.

SWEDBERG, Richard ve Granovetter, Mark (2001): "Introduction To The Second Eddition", edi. The Sociology of Economic Life, [Editörler: Richard Swedberg-Mark Granovetter], s. 1-28, Westview Press.

ŞENTÜRK, Recep (2009): "Değişen Toplum ve Ahlak: Modern Türk Toplumunda Değerler Krizi", edi. Çağımızın Ahlak Bunalımı ve Çözüm Arayışları [Editör: Hüseyin Sarıoğlu], Nesil Matbacılık

TÜRKDOĞAN, Orhan (2004): Osmanlı'dan Günümüze: Türk Toplum Yapısı, Çamlıca Yayınları.

TÜRKDOĞAN, Orhan (2005): İslami Değerler Sistemi ve Max Weber, IQ Kültür ve Sanat Yayınları.

WEBER, Max (2014): Protestan Ahlakı ve Kapitalizmin Ruhu, [Çeviri:Mehmet Ökten], Tutku Yayınevi.

WOLF Richard D. ve Resnick Stephen A. (1987): Economics: Marxian versus Neoclassical, The Johns Hopkins University Press.

YAMAWAKİ, Naoshi (1993): "Hermeneutics of Culture and the Universality of Ethics: Beyond the Formalism and Culturalism of Economic Philosophy and Social Ethics", edi. The Good and The Economical [Editörler: Peter Koslowski-Yuichi Shionoya], Springer-Verlag, s. 128-142.